

Megyeri Zsuzsanna

Családi kirakós

Hogyan lesz darabokból egész?
18 történet mozaikcsaládokról

Megyeri Zsuzsanna
Családi kirakós – Hogyan lesz darabokból egész?
– 18 történet mozaikcsaládokról

© Megyeri Zsuzsanna, 2024

Szerkesztő: Orosz Ildikó

Borító: Lobotworks

HVG Könyvek, Budapest, 2024
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Tanács Eszter
www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-565-590-8

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit
tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában
vagy eszközzel – elektronikus, fényképes úton
vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Tamás

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Generál Nyomda Kft.
Felelős vezető: Hunya Ágnes

Tartalom

Előszó	7
Bevezetés	11
Külön, mégis együtt – <i>Vera</i>	23
Lábujjhegyen a saját életemben – <i>Péter</i>	36
Nem a vérségi kapcsolat számít – <i>Kovács Patrícia</i>	50
Nem vagy szülő, nem tudhatod – <i>Léna</i>	59
Kutya kötelességünk – <i>Ábel Anita</i>	70
Terápiás szomszédság – <i>Roland</i>	78

A gyerekek legyenek jól – <i>Hadas Kriszta</i>	90
Lehet-e jó minta nélkül jól élni? – <i>Ildi</i>	100
Egy kapcsolat, több fázis – <i>Kata</i>	111
Nők közt nőttem fel – <i>Sárközi Ákos</i>	123
Égből pottyant testvérek – <i>Kinga</i>	131
Család alulnézetben – <i>Zsolt</i>	144
Egy apa, több anya, sok testvér – <i>Szabó Simon</i>	153
Két nő vagyunk, akik szeretik egymást – <i>Annamari</i>	162
Nyitott családban éltem mindig – <i>Kun Zsuzsa</i>	174
Beleszeretni valaki más férjébe – <i>Anna</i>	182
Békésen átkelni egy aknamezőn – <i>Eszter</i>	191
Ami számít – <i>Zsuzsa</i>	201
Utószó	213
Jegyzetek	215

Előszó

Érintett vagyok a témában. Nevelőapával, féltestvérekkel, mozaikcsaládban nőttem fel, úgy is mondhatnám, számomra ez a normális. Kisgyerekként még ennél is természetesebb volt, hiszen ezt szoktam meg, és iskoláskoromig csak ezt a családformát ismertem. Számomra a féltestvér egyet jelentett a testvérral, a „fél” előtagot az alsós tanító nénitől hallottam először, és ki is javítottam, hogy *ő nem a féltestvérem, hanem a testvérem*. Értetlenség volt bennem, egy kicsit talán haragudtam is rá, amiért „elfelezte” Zsoltikát, aki nekem teljesen egésznek tűnt.

A másik, ehhez hasonló éles emlékem az, amikor apu, akiről akkoriban már tudtam, hogy nem az „igazi”, elvitt bringázni. A vázra szerelt kis ülésben nagy biztonságban éreztem magam, néztem a fákat, az em-

bereket, akik mellett elsuhanunk, és talán még mosolyogtam is. Nem mindennapi örömben volt részem, apu csak hétvégén, jó időben vitt magával, és igazi kiváltság volt kerékpármagasságból nézni le a világra. Egy ilyen alkalommal apu beszélgetésbe elegyedett egy ismerőssel, a bringát velem együtt a két kezével megtartva. Ha nem is pontosan, de a lényegére emlékszem annak, amit az ismeretlen bácsi mondott. Olyanokat hallottam, hogy „tiszta apja”, meg „le sem tagadhatná”. Apu úgy nézett rám, mintha ő is látná a hasonlóságot, és nem javította ki a férfit. Nem mondta azt, hogy „ááá, ő csak a nevelt lányom”, és hogy „nem is hasonlítunk, más színű a szemünk és a hajunk”. Pedig tényleg a nevelőapám volt, és tényleg más színű volt a hajunk és a szemünk. Amíg hazáig kerekeztünk, abban a kellemes izgatottságban üldögéltem mögötte, hogy ő és én most cinkosokká váltunk, van egy közös titkunk. Otthon apu elmesélte a „füllentést” anyunak is, ami egy kicsit még szorosabbá tette a kapcsolódásunkat. Ebből az egész történetből az derült ki számomra, hogy apu büszke rám, és van köztünk egy kötelék, ami láthatatlanul összefűz minket. Annak, hogy mi az „igazság”, azt hiszem, semmilyen jelentősége nem volt.

Lehet, hogy nem pontosan így történt, hogy az elmúlt évtizedek és a többszöri elmesélések átszínezték az emlékeimet, de az biztos, hogy a bennem ébredt összetartozás-érzés megmaradt: apu az apukám, anyu

az anyukám, öcsi az öcsikém, bátyó a bátyám, bárki bármit is gondol vagy mond.

Ez a két emlék számomra arról tanúskodik, hogy egy család nem feltétlenül attól lesz értékes és szilárd szövetség, ha a tagjait vérségi kötelék fűzi össze. Vanak megfoghatatlan és nehezen szavakba önthető pillanatok, amelyek meleg és szoros kötődést alakítanak ki, függetlenül attól, hogy édesapáról vagy nevelőapáról, nukleáris családról vagy mozaikcsaládról van-e szó. Persze az is igaz, hogy kiskoromban, a hatvanas években a mozaikcsalád szó még nem is létezett, a család az család volt, annak minden jó és rossz tulajdonságával, összetételével és viszonyrendszerével.

Ezért nem is meglepő, ha a téma különösen fontos számomra, és szívesen foglalkozom vele. Érintett vagyok, és mélyen megérintenek mások ilyen jellegű történetei. Keresem a hasonlóságokat, a különbségeket, az elgondolkodtató fordulatokat; talán a figyelmem is hamarabb terelődik a nem szabályos, nem szokványos, nem hagyományos családok irányába. Hosszú ideig ez az érdeklődés a tudatom háttérében maradt, észleltem ugyan, hogy a környezetemben milyen sokan jönnek az enyémhez hasonló „bonyolult” családból, de nem tulajdonítottam neki jelentőséget. Ma már tudom, hogy ez nem a véletlen műve, könnyebben kapcsolódom azokhoz, akik hasonló körülmények között élnek vagy nőttek fel, hamarabb megtalálom a közös hangot, úgy érzem, több mondanivalónk van egymásnak.

Mióta pszichológusként dolgozom, megszámlálhatatlan alkalommal jött velem szembe olyan eset, amelynél valamilyen formában szóba került a mozaikcsalád, akár egyéni konzultáción, akár párterápiában. Volt, aki azért nem mert belemenni egy új kapcsolatba, mert a jövőbelijének már volt egy gyereke, és attól tartott, hogy ez olyan mértékben befolyásolja majd az életüket, ami kezelhetetlen lesz számára. Itt azon kellett dolgozni, hogy adjon esélyt a megismerésnek, ne legyen előítéletes, próbálja a saját határait kissé feszegetni. Más pedig ellenkezőleg, eleinte egyáltalán nem tekintette problémának a „hozott” gyereket, mégis úgy alakult az együttélés, hogy a nevelésbeli különbségeknek a kapcsolat látta kárát. De nem kell a pszichológusi praxisban keresni a hasonló eseteket, hiszen az utcán járva, a munkahelyemen és a lakóközösségemben is találkozom olyan történetekkel, amelyek felkeltik a kíváncsiságomat, és elgondolkodtatnak.

Ennek a hol magányos, hol közös gondolkodásnak, ennek a növekvő kíváncsiságnak és együttérzésnek az eredménye ez a könyv. Őszintén remélem, hogy nemcsak azoknak lesz érdekes olvasmány, akik belülről nézik saját mozaikcsaládjukat, hanem azoknak is, akik kicsit furcsállkodva, értetlenül tekintenek ránk, akiknek egynél több az apukájuk vagy az anyukájuk, hatványozott számban vannak nagyszüleik, és a vezetőik-neveik nem mindig egyeznek.

Bevezetés

Mi a család? Apa, anya és gyerek egysége? Házasságban élő férfi és nő? Egy fedél alatt élő rokonok? Egymást szerető emberek közössége? Egy mozaikcsaládokról szóló interjúkötet bevezetőjében érdemes először definiálni, mit is értünk a család szó alatt, ez azonban nem is olyan könnyű. A család mint intézmény az évezredek során rengeteget változott, a különböző tudományágak pedig más és más aspektusait tekintik mérvadónak. A meghatározások eltérnek attól függően is, hogy milyen társadalmi, jogi környezetben születnek. A szociológia, mint a család definíciójára a leginkább hivatott tudomány, irányatonként is elképesztően sokféleképpen fogalmaz. Magyarországon a 2011 óta érvényben levő Alaptörvény ide vonatkozó cikkelye – „A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-

gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi” – a magyar társadalomban előforduló együttélési formáknak csak kisebb részét ismeri el családként, miközben kutatások szerint a hétköznapi emberek családfogalmába ennél jóval többféle életközösség beletartozik.¹ Más szóval az alkotmányos definíció nincs összhangban a magyar társadalom többségének családképével. Nemzetközi szintéren a szociálpszichológiai szakirodalom egyik meghatározása épp az ellenkező végpontot képviseli, eszerint „A család olyan egyének csoportja, akik érzelmi, kognitív és viselkedéses szinten is kapcsolódnak egymáshoz, attól függetlenül, hogy milyen jogi kötelék fűzi őket egymáshoz, és hol élnek fizikailag”.² E két, megközelítésében szélsőségesen különböző meghatározás jól mutatja, mennyire nincs egységes definíció. Marad az elméleti sokféleség, amelyben minden irányzat saját családfogalmát használja, és az állandó változás, ami a család társadalomban betöltött szerepére, minőségére, formájára és tartalmára vonatkozik.

Kísérletet sem teszek arra, hogy a definíciókat egységesítsem, és egy mindenki számára elfogadható keretrendszer állítsak fel, és ez lehetetlen is. Ha mégis valami mellett el kellene köteleződnöm, pszichológusként azzal a jóval tágabb családfogalommal tudok azonosulni, amely nemcsak a heteronormatív, törvényes házassági kötelékben élőket tekinti családnak, hanem az együttélést és a szivárványcsaládokat is. Mivel az

örökbefogadás – bár a mozaikcsalád kategóriájába belefér – rendkívül érzékeny és szerteágazó téma, ebben a könyvben nem kap helyet, és hasonlóan az olyan, magukat családként definiáló életközösségek sem, amelyeket semmilyen vérségi kötelék nem fűz össze.

Mozaikcsaládról beszélve a számtalan meghatározás közül egyiket sem kell kiválasztani, ha pszichológiai nézőpontból tekintünk rá. A mozaikcsalád olyan együttélési forma, amely egy korábban létező, de felbomlott család tagjaiból épül újjá, és amelyben legalább egy olyan gyermek él, akinek egyik szülője nem vér szerinti. Bárhogy is szépítjük, valaminek össze kell törnie ahhoz, hogy a szétesett darabok újrarendeződ-hessenek, és ez a legkritkább esetben zökkenőmentes. A szép és kifejező mozaikmetaforánál maradva, az új alakzat magában hordozza a korábbi család mintáját és színeit, de hozzákeverednek egy másik család darabkái is. Ha jól sikerül összeilleszteni a különböző elemeket, ha a színek és a formák is passzolnak, és a kötőanyag szilárd, a mozaikokból kirakott új család nemcsak sokszínű lesz, de új értékeket is hordoz. Ha azonban a darabkák nem passzolnak, a rendszer tagjai megsínylik az összeerőltetést, és erre is bőven akad példa.

A mozaikcsalád különféle kombinációira, a benne élő családtagok megnevezésére tág szókincs alakult ki a nemzetközi szakirodalomban, a magyar nyelv azonban szűkmarkúan bánik a kifejezésekkel. A család elő-

tagjaként a mozaik mellett a patchwork is előfordul, de a többi reláció megnevezésére például a már más kontextusban „foglalt” nevelőszülő és a nem túl szerencsés pótszülő kifejezés van használatban. A mostohaszülő, a mostohagyerek és a mostohatestvér szavakat érthető okokból már alig használjuk... A mozaikcsaládban nevelkedő, nem egy szülőpártól származó testvérekre a féltestvér az elfogadott. Újabb fejlemény, hogy egyre inkább terjednek a mozaikszülő, mozaiktestvér, „mozaiklányom”, „mozaikfiam” stb. kifejezések is.

Fontos hangsúlyozni, hogy mozaikcsalád tagjának lenni nem szégyen és nem is érdem. Adottság, még-hozzá napjainkban egyre jellemzőbb. Ennek ellenére a szociológiai kutatások egyik „fehér foltja” ez a téma, aminek az lehet az oka, hogy nehéz mérni. Többek közt azért, mert az élettársi kapcsolatot, ha nem bejegyzett, nem rögzítik népszámláláskor, másrészt a házások számából nem derül ki, hogy az illető a korábbi években volt-e elvált, mert ha igen, és gyereke is van, akkor nagy valószínűséggel mozaikcsaládban él. Egy biztos: a legutóbbi népszámlálás szerint Magyarországon 2022-ben az elváltak száma átlépte az egymillió főt. Az előző népszámlálás idején az egymillió lélektani határ alatt volt ez a szám, 2001-ben pedig még csak 758 ezer elvált élt az országban. A 2023-as előzetes adatok szerint a házasságkötések száma több mint a negyedével csökkent 2022-höz képest, a válások száma ugyanakkor szinte azonos mértékű.³

Válás után a gyerekek egy része jellemzően egy-
szülős családban kezdi újra az életét, majd új pár-
kapcsolat létesítésekor átalakulnak mozaikcsaláddá.
A válások többségében van legalább egy gyerek, de
olykor kettő-három is – ez utóbbi főleg az északi or-
szágokban jellemző.⁴ 2011-ben Magyarországon a
gyerekek 14 százaléka nevelkedett mozaikcsaládban,
a gyermekes párokhoz pedig 12 százaléka
volt mozaikcsalád.⁵ A 2016-os mikrocenzusmérések
szerint Magyarországon a mozaikcsaládokon belül
38,5 százalék az egy gyereket nevelő, 35,4 a két és 26,1
a három vagy több gyereket nevelők aránya.⁶ 2016-ban
az összes háztartás egynegyedében két szülő, 7 száza-
lékában egy szülő neveli a gyermekeket, a gyermeket
nevelő háztartásoknak pedig 13 százaléka mozaik. Ez
az arány még magasabb (23 százalék), ha a huszon-
négy évesnél fiatalabb, gyereket nevelő háztartáso-
kat tekintjük. Gyanítható, hogy ez a szám az elmúlt
nyolc évben tovább nőtt.⁷ A téma tehát nem is lehetne
aktuálisabb.

Mint az az adatokból is kitűnik, a családok nem
elhanyagolható százaléka egy életciklus alatt egyszer
vagy többször is újrendeződik, és ez világjelenség.
Nem érdemes ezt jónak vagy rossznak címkézni, tudom-
ásul kell venni, hogy létezik, és mivel egyre több csa-
ládot érint, fontos, hogy beszéljünk róla. Az egyik
célja ennek a könyvnek éppen az, hogy úgy mutasson
be mozaikcsalád-történeteket, hogy közben nem von

le messzemenő következtetéseket, nem ad megoldási javaslatokat, hanem tablószerűen, viszonylag széles spektrumban mutatja meg őket, az olvasóra bízva a tanulság levonását. Nem akar sem népszerűsíteni, sem elrettenteni, nem idealizál és nem tabusít. Ugyanakkor azokat a mélységesen traumatizáló, szélsőséges családi drámákat sem bolygatja meg, amelyek komoly pszichés sérüléseket okoznak, és csak terápiás környezetben orvosolhatók. A történetek a „mindennapi” tartományban mozognak, ahogy ismerősök vagy rokonok beszélgetnek egymás közt a családi életükről, nem elhallgatva a nehézségeket, de nem is a lélek legmélyebb bugyraiban vájkálva.

Egy család felbomlásának számtalan oka lehet: kölcsönös elhidegülés, harmadik fél belépése, az egyik házastárs halála, és megannyi más esemény, illetve mindezek kombinációja. A válás vagy a különválás – mivel nemcsak házasságról, hanem élettársi viszonyról is beszélünk – körülményei nem mellékesek az új család szerveződésének szempontjából. Ahol hűtlenség volt a válóok, és a „csábító” partner lesz az új családtag, ott a befogadás sokkal nehezebb és komplexebb folyamat. Ahol kölcsönös megegyezés alapján nem akarják együtt folytatni, érthetően kevesebb a nehezítő körülmény. Ezzel együtt ritkán fordul elő, hogy mindkét fél egyforma érzelmi intenzitással élje meg a kapcsolat felbomlását, az egyik mindig „kijebb” van, a másik mindig „beljebb”, még akkor is, ha kölcsönös

a megegyezés. Ez az egyenlőtlenség a körülmények hatására elmélyülhet, és markánsabban éreztetheti hatását egy új partner felbukkanásakor.

A „hozott” gyerekekkel való bánásmód külön könyvet érdemelne, annyiféle problémát vihet egy újonnan épülő párkapcsolatba. A nevelés körüli nézetkülönbségek a vér szerinti szülők közt is forró pontok szoktak lenni, de ha ez a „*nem te vagy az apám*” vagy a „*nem a te gyereked*” mondatok keresztüzében bukkan fel, akkor összehasonlíthatatlanul nagyobb erővel tör elő. Ez a problematika minden mozaikcsaládban jelen van, de különböző intenzitással, és amint látható lesz, nem minden esetben jár kibékíthetetlen konfliktussal a gyerek és a nevelőszülő közt. Sőt előfordul, hogy a mozaikszülő jobb kapcsolatot tud kialakítani nevelt gyermekével, mint a saját, vér szerintivel.

Sokat töprengtem azon, hogyan tagoljam ezt a könyvet. Haladjon problémák mentén? Vagy a legkisebb egységtől a legnépesebb mozaikcsaládok felé? Esetleg ötvözzem ezt a kettőt? Mivel a *mozaikosodás* tipikus jellemzői – legyen szó három- vagy nyolc-tagú családról – a legkisebb egységben is fellelhetők, a problémák mentén való tagolás nem bizonyult relevánsnak. Ugyanakkor világossá vált számomra, hogy minél több tagot számlál a család, annál több a leküzdendő akadály, pusztán az érintettek száma miatt. Végül úgy láttam jónak, hogy az eredeti család felbomlásától érdemes kezdeni, és haladni az egyre